

УДК 811.111'42

ТЕКСТОВО-ДИСКУРСНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИПУСКІВ BBC NEWS НА ТЕЛЕБАЧЕННІ

Козолуп М.С.

Актуальність. Зростання ролі масової комунікації в сучасному житті людського соціуму стало помітним явищем на зламі ХХ-ХХІ століть. Це дає підстави для висунення концепції інформаційного суспільства, згідно з якою сучасний етап суспільного розвитку розглядається як принципово новий, йому властивий все проникаючий вплив інформаційних та телекомунікаційних технологій на усі сфери життя [2, с.10]. Подібні процеси стали можливими завдяки постійному удосконаленню технічних засобів передачі та прийому інформації, з однієї сторони, та прогресом у вивченні соціальних, соціально-психологічних та психологічних аспектів взаємодії комунікатора та реципієнта – з іншої, що в свою чергу веде до формування глобального інформаційного простору [9, с.50].

Вступ до проблеми. Вплив вищезгаданих явищ позначився на усіх сферах життя сучасного суспільства, не залишивши в стороні і лінгвістику. Соціально-інформаційні процеси у значній мірі відбиваються на функціонуванні сучасної мови, а масова комунікація стала сьогодні однією з найбільш інтенсивних сфер мовлення [2, с.10]. Необхідність дослідження мовних явищ та змін, що стали результатом прогресу новітніх інформаційних та телекомунікаційних технологій, спричинила появу нової галузі мовознавства – медіалінгвістики, яка займається вивченням функціонування мови у сфері масової комунікації.

Основи цієї молодшої дисципліни були закладені такими вітчизняними та зарубіжними дослідниками, як Ю.В. Рождественський, Г.Т. Добросклонська, С.І. Трескова, Б.А. Зільберт, Т.А. Ван Дейк, Дж. Корнер, А. Белл, У. Мейнгоф, Р. Фауел та ін. Однак, зважаючи на швидкі темпи розвитку та комплексну природу засобів масової комунікації, далеко не усі проблеми лінгвістики у сфері мас-медіа були вивчені та описані, що залишає широке поле для подальших досліджень у цій галузі.

Ми маємо на меті провести аналіз та дати характеристику телевізійних новин (ТН) як одного із жанрів, що функціонує в межах мови мас-медіа. В першу чергу розглянемо нашу проблему з точки зору базової парадигми мови – мовлення, текст – дискурс. Для початку з'ясуємо правомірність детермінування продуктів мас-медіа, зокрема ТН, як текстів.

Лінгвістична теорія тексту має глибші корені в науці про мову, ніж медіалінгвістика. Однак, попри велику кількість праць, присвячених дослідженням у галузі текстології, вченим не вдалося прийти до єдиної дефініції цього ключового поняття лінгвістики, в першу чергу у зв'язку з множинністю підходів до даного феномена. На нашу думку, головна проблема полягає у тому, що значна частина лінгвістів трактує текст як мовну категорію, зокрема як інформацію, відчужену від свого носія у вигляді послідовності **висловлювань**, об'єднаних смисловими зв'язками; як продукт **мовленнєвої діяльності** людини; як найвищий рівень **мовної системи** [6, с.3-4]. Наступне визначення вітчизняного дослідника тексту І.Р. Гальперіна також зводить це поняття до виключно мовних рамок: „Текст – це завершений твір мовотворчого процесу, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно опрацьований у відповідності до типу цього документа, твір, що складається з назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, який має певну

ТЕКСТОВО-ДИСКУРСНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИПУСКІВ BBC NEWS НА ТЕЛЕБАЧЕННІ

цілеспрямованість та прагматичну установку” [1, с.18]. Однак, розглядаючи будь-яке медіа-повідомлення (включаючи навіть його друковані форми), ми не можемо залишити поза увагою його полікодовість, адже представлена у ньому інформація має не лише вербальну форму, але й графічну (малюнки, фотографії у друкованих виданнях), візуальну (відеоряд у ТН), звукову (музика, фонові шуми у радіо та телепрограмах). З усіх форм масової комунікації телебачення є найбільш семіотично ускладненим, багатофактурним. Саме на телебаченні роль невербального компоненту є найбільш значною, порівняно з іншими ЗМІ.

Розвиток сфери мас-медіа, а разом із нею і медіалінгвістики змусив вчених-мовознавців по-іншому розглянути феномен тексту, розширити межі вживання цього терміну. Наступну дефініцію тексту можна застосувати і до повідомлень ЗМІ: „Текст – це цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально і структурно організована, діалогічно вбудована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, що служить прагматично спрямованим посередником комунікації” [8, с. 32]. Отже, хоча мова і надалі залишається основним засобом спілкування людей і вербально виражена інформація складає важливий компонент повідомлення, не можна не визнати, що вивчення текстів ЗМІ неможливе без врахування невербальних засобів комунікації [7, с.26]. Тому з точки зору медіалінгвістики концепція медіатексту виходить за межі знакової системи вербального рівня, наближаючись до семіотичного тлумачення поняття тексту, яке підрозуміває послідовність будь-яких, а не лише вербальних знаків [2, с.11]. Більшість сучасних дослідників погоджується, що рівень масової комунікації надає поняттю „текст” нові відтінки, зумовлені медійними властивостями того чи іншого ЗМІ. Повертаючись до текстів телебачення, ще раз зазначимо, що вони усі є багатофактурними і семіотично різнорідними, оскільки використовують відразу декілька комунікативних систем: усне і письмове мовлення (написи на екрані), музику, шуми, відеоряд.

Полікодовість та семіотична неоднорідність медіатекстів є однією з визначальних характеристик, які вирізняють їх з-поміж текстів інших літературних чи мовленнєвих жанрів. Однак розуміння текстової природи мас-медіа не є єдиним фактором, який може забезпечити правильне сприйняття та інтерпретацію повідомлень ЗМІ. Для цього необхідний загальний фон знань, так званий комунікативний фон, під яким ми розуміємо сукупність умов та особливостей продукування, поширення та сприйняття медіатексту. Концепція комунікативного фону охоплює достатньо широке коло явищ від специфіки соціокультурної реконструкції подій та діапазону інтерпретації до категорії ідеологічної модальності та поняття „мета-повідомлення” разом з факторами, що обумовлюють його сприйняття [2, с.15]. Таким чином, ми наближаємося до трактування медіа повідомлень як особливого типу дискурсу.

Феномен дискурсу став предметом наукової полеміки останніх десятиліть. Як і у випадку з визначенням тексту, думки вчених до певної міри розходяться щодо дефініції дискурсу. Так, одна група дослідників трактує дискурс переважно як текст, занурений в певну соціокультурну ситуацію [5, с.29]. Інші лінгвісти схильні асоціювати дискурс із мовленням, переважно усним. Це в першу чергу стосується представників французької школи (А.Ж. Греймас, Ж. Курте та ін.). Ще один напрямок лінгвістичних досліджень пов'язує дискурс із комунікативно-прагматичним зразком мовленнєвої поведінки у конкретній соціальній сфері, що до певної міри наближує його до поняття функціонального стилю (Ю. Хабермас, Й. Ребайн, К. Еліх, Ю.С. Степанов та ін.). Нам найближче розуміння дискурсу, запропоноване голландським лінгвістом Т.А. ван Дейком: „Дискурс не є лише ізольованою текстовою чи діалогічною структурою. Скоріше це складне комунікативне явище, яке включає в себе соціальний контекст, що дає уявлення як про учасників комунікації (та їх характеристики), так і про процеси продукування та сприйняття повідомлення” [3, с.113].

Очевидно, що без занурення у соціокультурний контекст медіатексти будь-якого жанру не донесли б до адресата частини тієї інформації, без якої їх розуміння та інтерпретація не можуть бути адекватними. Саме тому розширене розуміння контекстуальної перспективи дискурсу є особливо важливим для вивчення масової комунікації (МК). При такому підході

багато факторів та умов продукування текстів МК, починаючи від економічних умов і до соціальних та інституційних процедур випуску текстів новин, можуть бути експліцитно співвіднесені з різноманітними структурними характеристиками цих текстів. Водночас розуміння, залямування та відтворення інформації, яка міститься у текстах новин, може розглядатися в аспекті їх обумовленості текстуальними і контекстуальними, тобто когнітивними і соціальними, особливостями процесу комунікації [3, с.113]. Отже, структуру новин можна адекватно зрозуміти у тому випадку, якщо їх аналізувати як результат когнітивної та соціальної діяльності журналістів над створенням текстів, а також як результат інтерпретації текстів читачами, слухачами і глядачами на основі їхнього досвіду спілкування з мас-медіа. Слід зазначити, що такий аналіз включає 2 аспекти – це когнітивна обробка текстів або соціальні параметри комунікації, з однієї сторони, та дослідження структури самих текстів мас-медіа – з іншої. Для нас представляє інтерес розгляд структури текстів новин як особливого типу текстів, що відносяться до специфічної соціокультурної діяльності.

Тексти МК необхідно аналізувати з точки зору їх власної структурної організації на різних рівнях. Такий структурний аналіз не обмежується лінгвістичним описом фонологічних, морфологічних, синтаксичних чи семантичних структур окремих слів, словосполучень або речень. Текстам властиві більш складні характеристики вишого рівня, такі, як відношення зв'язності між реченнями, спільна тематична структура, схематична або фреймова організація, а також ряд стилістичних та риторичних параметрів.

Теорія медіалінгвістики передбачає наявність певного інструментарію для адекватної характеристики медіатекстів. Концепція медіатексту як об'ємного багаторівневого явища доповнюється стійкою системою параметрів, яка дозволяє дати точний опис того чи іншого медіатексту. Дана система включає такі параметри, як: спосіб продукування тексту (авторський – колективний); форма створення (усна – письмова); форма відтворення (усна – письмова); канал поширення (преса, радіо, телебачення); функціонально-жанровий тип тексту; тематична домінанта або належність до того чи іншого стійкого медіатопіка [2, с.12].

Розглядаючи телевізійний блок новин BBC World Service у відповідності до вищеперелічених критеріїв, відзначимо, що за способом продукування такий текст тяжіє до колективної форми, однак містить окремі авторські метатекстові фрагменти. Теленовини відносяться до групи медіажанрів, які на перший план висувають прагнення до простої фіксації реальності [10, с.175], їх прагматична установка – офіційна передача достовірного факту, без опису подробиць, явних коментарів, прямих оціночних елементів та суджень [4, с.89]. Важливою характеристикою новин на телебаченні є прагнення забезпечити максимальну об'єктивність повідомлень, відсутність упереджень у коментарях, мінімум аналітики та максимум інформативності. Все це відсторонює автора від текстів повідомлень, робить його роль менш помітною, ніж в аналітико-публіцистичних жанрах. Водночас новини телебачення можуть містити значну кількість метатекстових елементів, авторство яких озвучується або повідомляється у субтитрах. Це, зокрема, репортажі з місця подій, фрагменти публічних виступів, інтерв'ю, прес-конференцій, коментарі політичних діячів, цитати. Отже, стосовно способу продукування тексту ТН є неоднорідними з колегіальним типом виробництва на макрорівні та з фрагментарними авторськими елементами на мікрорівні.

За формою створення більшість текстів ТН можна віднести до письмових за винятком коментарів з місця подій, відеосюжетів та інтерв'ю. Щодо форми відтворення, то, як вже попередньо зазначалося, жанру ТН властива значна поліморфність. Якщо ми візьмемо до уваги лише вербальні компоненти текстів новин ВВС, то більша і більш значуща їх частина звучить в усній формі з вуст диктора або інших учасників блоку новин. Однак деяка частина інформації, переважно другорядного характеру, з'являється на екрані у письмовій формі – у вигляді субтитрів чи біжучої стрічки. Це, як правило, інформація про місце або час події, сюжет про яку транслюється в даний момент, ім'я людини, що знаходиться у кадрі та ін. В економічній, спортивній частині новин, а також у прогнозі погоди часто з'являються цифрові дані у письмовій формі (курси валют, результати спортивних матчів, температура).

ТЕКСТОВО-ДИСКУРСНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИПУСКІВ BBC NEWS НА ТЕЛЕБАЧЕННІ

Ці дані можуть також бути представленими у вигляді креолізованих текстів (графіки, таблиці, схеми), однак їх частка у загальному інформаційному масиві є досить незначною.

Інформаційна телепрограма BBC News відноситься до типу текстів „новини”, основною функцією якого є інформативна функція, що виявляється у прагненні до об'єктивного відображення реальних фактів. Саме тому за типом відображення дійсності новини BBC можна віднести до документальних жанрів, яким властиве точне відтворення реальних подій без суб'єктивних суджень та будь-якого художнього переосмислення. Тематика BBC News охоплює широкий спектр подій суспільного життя, починаючи від новин політики та економіки до світської хроніки, спорту та прогнозу погоди. Незалежно від того, про що повідомляється у новинах, головною умовою залишається дотримання принципу документальності, правдивості, фактичності та новизни матеріалу.

Особливістю мас-медіа загалом і тележурналістики зокрема є дифузія жанрів на фоні активної динаміки вживання мови, завдяки чому поняття „жанр” в значній мірі втрачає ознаки стійкості. У структурному плані програма BBC News є неоднорідною. Її головними компонентами, що займають більшу частину ефіру є так звані „замітки” або „хронікальні повідомлення”, які поділяються на усні повідомлення та відеосюжети [10, с.176]. Структуру теленовин BBC доповнюють такі компоненти, як інтерв'ю, коментарі та репортажі. Будучи самостійними жанрами журналістики, вони можуть також виступати в якості елементів багатьох складних телевізійних форм, і зокрема новин. Усі названі елементи не виступають окремими частинами випусків програми новин, а завдяки умілому монтажу творять когерентну єдність, що дає змогу сприймати кожне повідомлення як цілісний текст.

Висновки. Правильне розуміння природи медіапродуктів, врахування їх тексто-дискурсних характеристик, семіотичної ускладненості, поліморфності, неоднорідної структури та інших факторів є необхідним для визначення жанрової типології текстів мас-медіа, і зокрема телевізійних новин. Визначення чітких параметрів та формату текстів ТН стає передумовою для подальших досліджень даного жанру, а також відкриває перспективи більш детального вивчення текстів ТН на різних рівнях.

Список літератури

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука. 1981. – 245с.
2. Добросклонская Т.Г. Что такое медиалингвистика? // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М.: МГУ.– 2004. – №2. – С. 9-17.
3. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс. 1989. – 312с.
4. Зильберт Б.А. Социопсихолингвистическое исследование текстов радио, телевидения, газеты. – Саратов: Издательство Саратовского университета. 1986. – 212с.
5. Кусько К.Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики // Дискурс іноземномовної комунікації: Колективна монографія/ Під. ред. К.Я. Кусько. – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка. 2001. – 495с.
6. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст. – М.: Наука. 1986. – 199с.
7. Минаева Л.В. Мультимодусность текстов печатных СМИ и рекламы // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М.: МГУ.– 2004. –№2. – С. 26-33.
8. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Фитосоциоцентр. 2002. – 336 с.
9. Тарасов Е.Ф., Сорокин Ю.А., Бгажноков Б.Х. Массовая коммуникация как социальное общение (радио и телевидение) // Язык и массовая коммуникация. Социолингвистическое исследование: Сборник / Отв. ред. Э.Г. Туманян. – М.: Наука. 1984. – С. 50-60.
10. Телевизионная журналистика: учебник. – 4-е изд./ Редколл. Г.В. Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский. – М.: МГУ. 2002. – 408с.

Поступила до редакції 11.03.2005 р.